

דבר תורה פרשת בהר-בחקתי - הרב ד"ר דניאל רייפמן

אנו חשים שהזמן הוא חלק בלתי נפרד מהקיום שלנו, ולא רק תוצרת הדמיון. ובכל זאת, ברור שתחושת הזמן שלנו מושפעת מצורות ייצוגיות שונות. הייצוג הנפוץ ביותר של הזמן הוא ליניארי: הזמן זורם קדימה, יום עוקב אחרי יום, כל אירוע קשור סיבתית לזה שקדם לו ומוביל לזה שבא אחריו. זוהי תפיסת הזמן המשתקפת בחלקים הנרטיביים של התורה: הסיפור מתחיל בבריאת העולם ומתקדם שלב אחר שלב בהיסטוריה העולמית ואחר כך בהיסטוריה של עם ישראל.

אבל התורה גם מציגה תפיסה אחרת של זמן. הפרשה שנחשבת כטקסט המשפטי הראשון בתורה – הדינים של פסח מצרים – מתחילה בהיווסדו של לוח השנה היהודי: "החדש הזה הזה ראש חדשים..." (שמות יב, ב). ברור שיש בלוח השנה צורך מעשי בסיסי – לדעת מתי לבצע את הפעולות הנדרשות מאיתנו על ידי ההלכה. אבל יש ללוח השנה גם מימד רעיוני חשוב: שיח משפטי מייצר את הרעיון שהזמן הוא מחזורי, לא רק ליניארי. מבחינה משפטית, יחידות הזמן אינן נושאות אותנו קדימה אלא מחזירות אותנו אחורה למצב ראשוני: כל שבת מחזירה אותנו לרגע של הבריאה, כל פסח מחזיר אותנו לשעת יציאת מצרים. פרשת בהר מחדשת לנו מעגלי זמן רב-שנתיים של השמיטה והיובל, וגם אלו מטרתם היא להחזיר אותנו למצב קדום: השמיטה מחזירה את הארץ למצבו הלא מעובד, והיובל מחזיר כל שדה לבעליו הראשוניים וכל בן אדם למצב חופשי.

אולם, מתחת לפני השטח, ניתן להבחין בפרשת בהר גם מתווה של סיפור. אחרי הדינים של שמיטה ויובל, התורה מציגה סידרה של דינים שכל אחד מהם מתחיל בירידת אדם למצב כלכלי או אישי קשה, והנסיבות הולכות ונעשות נואשות יותר ויותר: "כי ימוך אֶחִיד, וּמָכַר מֵאֲחֻזָּתוֹ" (כה, כה), "יָכִי יָמוּךְ אֶחִיד וּמָטָה יָדוֹ עֵמֶךָ" (שם, לה), "יָכִי יָמוּךְ אֶחִיד עִמָּךְ וְנִמְכַר לָךְ" (שם, לט), "יָכִי תִשָּׁג יָד גֵּר וְתִנָּשֵׁב עִמָּךְ וּמָךְ אֶחִיד עִמּוֹ וְנִמְכַר לְגֵר תִּנָּשֵׁב עִמָּךְ" (שם, מז). נדרשת רק קפיצת דמיון קטנה לראות בנסיבות הללו שלבים רצופים בחייו של אדם אחד, כך שהדינים הללו משקפים נרטיב אחיד של ירידת אדם לקושי כלכלי, לעוני ובסוף לעבדות. גישה זו פותחה בתלמוד (קידושין כ. ב): על ידי רבי יובי ברבי חנינא, שנותן לו גם פן דתי-מוסרי: ירידת האדם הזה אינה מקרית, אלא תוצאה של הזנחת המצוות שמופיעות בפרשה, החל ממצות שמיטה. כך מסכם רש"י את דברי ר' יוסי ברבי חנינא:

"...המקראות הללו, ואף הפרשיות הללו נאמרו על הסדר. בתחילה הזהיר על השביעית, ואם חימד ממון ונחשד על השביעית, סופו למכור מטלטליו... לא חזר בו סוף מוכר אחוזתו, לא חזר בו סוף מוכר ביתו, לא חזר בו סוף לזה בריבית, כל אילו קשות האחרונות מן הראשונות, לא חזר בו סוף מוכר את עצמו, לא דיו לישראל, אלא אפילו לגוי." (רש"י, ויקרא כו, ו)

סיפור זה מזכיר את המבנה של תוכחה בפרשת בחקתי. פרשת התוכחה מתארת את ירידת בני ישראל עקב חטאיהם, אבל הירידה קורית בצורה הדרגתית ובשלבים דיסקרטיים, שכל שלב מהווה הזדמנות לבני ישראל להבחין כמה הם נפלו ולחזור בתשובה: "וְאִם לֹא תִשָּׁמְעוּ לִי..." (כו, יד), "וְאִם עַד אֵלֶּה לֹא תִשָּׁמְעוּ לִי" (יח), "וְאִם בְּאֵלֶּה לֹא תִסְרְוּ לִי וְהִלַּכְתֶּם עִמִּי קְרוּ" (כג), "וְאִם בְּזֹאת לֹא תִשָּׁמְעוּ לִי וְהִלַּכְתֶּם עִמִּי בְקִרְי" (כז). העונש הסופי - הגלות מן הארץ - מגיע רק אחרי סדרה טרגית של הזדמנויות שהוחמצו.

עם זאת, בסופו של דבר, סיפור ירידת היחיד שמופיע בתלמוד וברש"י הוא רק היפותטי. למעשה פרשת בהר מנוסחת בשפה משפטית בלבד, ככה שהמקרים הללו אינם קשורים כשלבים רצופים בצורה מפורשת. מה שעוצר את זרימת הסיפור – מה שמונע את ירידת "אחיק" למצבים יותר ויותר קשים – הם הדינים שמופיעים בכל שלב: מצוות אלו נועדות לפתור את המצב הקשה שבו האדם מוצא את עצמו ולהחזיר אותו למקומו הראוי בחברה.